

**Religionen und Kulturen der Antike
Band 6**

Studienausgabe

FRANZ JOSEPH DÖLGER

ICHTHYS

5. BAND V/2

**DIE FISCH-DENKMÄLER
IN DER FRÜHCHRISTLICHEN PLASTIK
MALEREI UND KLEINKUNST**

TEXTBAND

Peter W. Metzler Verlag

MATHILDA ROTKIRCH

HELENA WESTERMARCK

Mathilda Rotkirch
Finlands första målarinna

En kulturbild

N T A M O

Helsinki

2 0 2 3

FAKSIMILETRYCK EFTER ORIGINALUPPLAGAN
Söderström & C:o, Helsingfors 1926.

ISBN 978-952-215-904-5

OMSLAG
Göran de Kopior

PÄRMBILD
Mathilda Rotkirch, *Fiskförsäljare*,
kopia efter Quiringh (Quirin) Gerritsz. van Brekelencam, 1839),
24 x 29,5 cm, olja på duk,
Finlands Nationalgalleri / Harri Alho,
Wikimedia Commons; detalj

TILLVERKARE
BoD – Books on Demand, Norderstedt, Tyskland

NTAMO
Helsingfors 2023
www.ntamo.net

MATHILDA ROTKIRCH

Oljemålning av Sophie Adlersparre.

»Likt fläkten i morgongryningen försvann hon från vår konstvärld», skriver C. G. Estlander i *De bildande konsternas historia* om Mathilda Rotkirch.

Mathilda Rotkirch var vår första målarinna. Då Finska Konstföreningen 1846 stiftades, i syfte att främja och stödja den gryende konsten hos oss, eller, såsom det hette i stadgarna, »för att inom fäderneslandet befordra smaken för bildande konst», hade hon redan, fyra år tidigare, för alltid nedlagt den pensel, som hon med så mycken ungdomlig hänförelse gripit för att med den bana sig väg på ett fält, där i vårt land några vägar ännu knappt kunde skönjas.

Före Konstföreningens stiftande fanns här egentligen ingen möjlighet att på allvar studera teckning och målning. Lärare funnos icke, och heller icke någon offentlig konstsamling. Ett par privata, inte alldeles obetydliga samlingar av konstverk omtalas dock från denna tid, tillhörande geheimerådet C. J. Walleen och friherre O. W. Klinckowström, och i ett eller annat förmöget hem kunde man få se familjeporätt av större eller mindre värde. Men den som ville vinna konst-

närlig utbildning, måste söka sig ut till främmande land, och kosan styrdes då helt naturligt företrädesvis till Sverige. Känslan av samhörighet med det forna moderlandet var då ännu stark och levande; sålunda ser man t. ex. att Mathilda Rotkirch ibland i sina brev och sin dagbok kallar Sverige och Finland »hemlanden». Den framstående genremålaren Alexander Lauréus gick förlorad för Finland då han helt och hållet överflyttade till Sverige, G. V. Finnberg, som dukade under i kamp mot övermäktigt ogynnsamma förhållanden, studerade i Stockholm, och R. W. Ekman, vars namn blivit oskiljaktigt förbundet med målarkonstens uppkomst i Finland, vistades många år i Sverige, där han fick sin konstnärliga uppfostran, arbetade med framgång och vann anseende, fick titel av svensk »kunglig hov- och historiemålare» och sattes i tillfälle att med svenskt resestipendium under flera år vistas vid de stora konsthärdarna i Europa, innan han slutligen återvände till hemlandet.

Många voro sålunda icke de män, som hos oss vid denna tidpunkt kunde ställa konsten som en livsuppgift för sig. För en kvinna blev det naturligtvis ännu mindre tänkbart att ägna sig åt ritstiftets och penselns konst — annat än som diletterant, ty teckning och målning med vattenfärg eller pastellkritor ingick nog i programmet för den bildade unga flickans uppfostran, jämsides med färdigheten att sömma och brodera. Medan det för en man vid valet av levnadsbana också gällde att genom sitt arbete vinna möjlighet för sin utkomst, var det för en ung flicka av högre stånd fullkomligt uteslutet, att hon skulle ägnat sig åt någon verksamhet, genom vilken hon kunnat förtjäna sitt bröd. Det var således en sak, som alls icke behövde tagas med i räkningen, ifall hon ville syssla med ritstift och pensel såsom ett angenämt tidsfördriv på lediga stunder. Då Mathilda Rotkirch tidigt visade håg och anlag för teckning och målning, fann hon helt naturligt inom sin familj sympati och uppmuntran för sin önskan att odla en talang, som en ung dam och hela familjekretsen kunde ha nöje av och som det för henne var en prydning att äga,

utan att denna sysselsättning på något vis skulle ansetts som ett levnadskall.

Att hos henne själv — om än antagligen i början omedvetet — fanns en annan uppfattning av konsten, dess mål och syften, vilken uppfattning småningom under hennes fortsatta arbete och studier utvecklades och klarnade för hennes medvetande, därom vittnar åtskilligt i hennes brev och dagboksanteckningar. Där framlyser ständigt hennes stora kärlek till konsten och höga uppskattning av dess värde, och man ser, huru hon alltjämt ivrigt bemödar sig om att vinna insikter för utövningen av en verksamhet, som otvetydigt för henne blev mer än ett blott tidsfördriv. Av breven framgår, att hennes bror ibland ifrågasätter, huruvida icke målningen alltför mycket anstränger hennes ständigt svaga och vacklande hälsa, eller framkastar förmodan att sysslandet med de giftiga färgerna kunde vara farligt för hälsan; men hon värjer sig energiskt mot alla uppmaningar att lägga bort penseln och avstå från sin kära målning och får även triumferande stödja sig på en rådfrågad läkares åsikt, att arbetet icke kan anses skadligt för henne. Och då hon under sin vistelse i Paris insjuknar och av läkaren förbjudes att på något vis anstränga sig, således även att måla, vållar detta förbud henne större sorg och blir för henne en svårare prövning än de plågor sjukdomen medför.

Under sin studietid i Stockholm gjorde hon bekantskap med den svenska målarinnan Sophie Adlersparre. De blevo studiekamrater och målade ibland efter samma modeller — såsom senare närmare skall omtalas — och det är mer än troligt, att samvaron med denna några år äldre väninna hos Mathilda Rotkirch styrkte uppfattningen om att konsten även för kvinnor kunde bliva en livsuppgift och måste tagas på allvar av dem som ville ägna sig däråt. I hela sin konstnärsverksamhet, liksom i sina mycket intresseväckande dagboksanteckningar, värjde sig Sophie Adlersparre energiskt emot den allmänt omfattade åsikten, att kvinnor endast som dilettanter kunde tillåtas utöva konst.

Både Mathilda Rotkirch och Sophie Adlersparre tillhörde de högsta samhällskretsarna, inom vilka traditionerna från den gustavianska tiden ju ännu levde kvar och konstutövning med intresse omfattades av både manliga och kvinnliga diletteranter. C. G. Estlander betraktar också Mathilda Rotkirchs framträdande på 1830-talet såsom ett vittnesbörd om att i vårt land efter skilsmässan från Sverige »någon kärlek till konsten ännu fortlevde hos de högre klasserna».

Traditioner, tänkesätt och levnadsvillkor i hennes föräldrahem och i den stora frändekrets, av vilken hon utgjorde en länk, övade naturligtvis inflytande på hennes konstnärliga läggning. Hennes framträdande och verksamhet som konstnär vid en tidpunkt, då här icke gavs någon möjlighet till konststudier i egentlig mening, kan därför endast ses i samband med livet i hennes hem och den omgivning av gammal odling och intellektuella intressen, i vilken hon växte upp.

Mathilda Wilhelmina Rotkirch var dotter till presidenten i Wasa hovrätt friherre Carl Fredrik Rotkirch och Augusta Fredrika Elisabeth Aminoff. Hon föddes den 28 juli 1813 på Stensböle, som innehades av hennes far i egenskap av fideikommissarie.

Det var gammal kulturgrund, där hon första gången såg dagens ljus. Stensböle, som ligger omkring 6 kilometer från Borgå, hör till de äldsta gårdarna i Borgå socken och omnämnes tidigare än någon annan av socknens egendomar i de skriftliga urkunderna.¹⁾ Redan så tidigt som 1327 omtalas sålunda en Andreas i Stensböle jämte brodern, med släktnamnet Flaxögha. Sedan innehades gården av olika släkter och ägdes i början av 1700-talet av Barbro Christina Hästesko-Fortuna, som såges ha varit en ovanligt klok och begåvad kvinna, liksom ock hennes levnadsöden voro mycket ovanliga. Hon hade, nästan ännu ett barn, blivit gift med fänriken Johan Norman, som 1710 stupade vid försvaret av Wiborg, varefter hans änka bortfördes i fångenskap till Ryssland. Då hon efter många års

¹⁾ A. Allardt: *Herrgårdar i Finland. Stensböle.*

Franz Joseph Dölger, Religions-, Kultur- und Kirchenhistoriker (Spätantike), geb. 18.10.1879 Sulzbach a.M., gest. 17.10.1940 Schweinfurt; 1902 Priesterweihe. 1911 Prof. in Münster. 1926 in Breslau, 1929 in Bonn. Zunächst dogmengeschichtlich interessiert, wandte er sich nach Schwierigkeiten mit der kirchlichen Obrigkeit und nach einem Aufenthalt in Rom dem Studium der frühchristlichen Institutionen, Liturgie und Lebensgewohnheiten zu.

Mit seinem umfangreichen Werk begründete er die Forschungsrichtung „Antike und Christentum“.

Das Dölger-Institut wurde 1955 von Theodor Klauser gegründet, um die von F. J. Dölger initiierte Forschungsrichtung „Antike und Christentum“ fortzusetzen und die Herausgabe des „Reallexikon für Antike und Christentum“ (RAC), des „Jahrbuch für Antike und Christentum“ (JAC) sowie der Monographienreihe „Theophaneia“ institutionell zu sichern. Zunächst von einem Förderverein getragen, wurden die Forschungsvorhaben des Instituts als Langzeitprojekte 1976 von der Nordrhein-Westfälischen Akademie der Wissenschaften in Düsseldorf übernommen und dieses der Universität Bonn angegliedert.

Prof. Dr. Ernst Dassmann

Franz Joseph Dölger-Institut zur Erforschung der Spätantike
Universität Bonn

Inhaltliche Zusammenfassung aus dem
LEXIKON FÜR THEOLOGIE UND KIRCHE
DRITTER BAND
1995
HERDER VERLAG
FREIBURG BASEL ROM WIEN

Das Werk ICHTHYS als Studienausgabe wendet sich an alle theologisch, historisch, archäologisch und religionswissenschaftlich Interessierten. Die Reihe „Religionen und Kulturen der Antike“ ermöglicht endlich nach langer Zeit wieder einen Zugang zu einem Standardwerk.

